

Els professors de l'Ateneu Tarragoní de la classe obrera (1863-1936)

Adelina Manuel Nogueras

L'any 1863 sorgeix l'Ateneu Tarragoní de la Classe Obrera, la idea principal en la fundació del qual fou «se eix de la cultura així com suport i guia de la classe treballadora». ¹Els socis tenen la possibilitat d'assistir a les classes que persones il·lustres en lletres i ciències imparteixen i adquirir una saviesa mitjançant aquestes lliçons o a través de la biblioteca, les xerrades i conferències... L'àrea educacional de la societat sempre va estar en apogeu, fins i tot en els moments més durs i amb les dificultats socio-econòmiques que va tenir durant tota la seva existència.

Quines lliçons s'imparten a les classes de l'Ateneu? Les matèries que s'hi tractaven eren la Música, el Dibuix, la Història, la Física, l'Economia, la Taquigrafia o els Idiomes, juntament amb els temes obligatoris de l'ensenyament primari.

En els primers temps, els sistemes educatius portats a terme dins les aules varen estar inspirats en Pestalozzi, fins i tot pel que fa a la forma de les taules, la unió amb els bancs, la disposició dels calaixos, cadires... Pel que fa a l'ensenyament de l'escriptura, es va imposar la pràctica d'agafar amb correcció la ploma i l'ús de mostres i quaderns de cal·ligrafia amb els textos més adients a cada àrea.

El curs començava al mes d'octubre i els interessats s'havien d'inscriure a la Secretaria de l'Ateneu, on pagaven unes petites quantitats a canvi del rebut (aquests diners servien per adquirir material). Molts obrers s'anaren inscrivint a les classes gratuïtes de l'Ateneu: donaven així resposta als esforços de la societat, el fi de la qual

¹ Podeu veure una comunicació meua a *VIII Jornades d'Història de l'Educació als Països catalans: «L'Ateneu Tarragoní de la classe obrera»*. Menorca, 1986, p. 27.

era propagar els coneixements entre els artesans² que volien aprofitar la vetllada d'hivern per adquirir els coneixements necessaris per il·lustrar les seves idees. En el s. XIX era molt freqüent creure que l'artesà necessitava poca instrucció, i els aprenentatges a Espanya eren basats en la rutina, i la idea que l'obrer havia d'utilitzar amb deseiximent únicament les seves eines, oblidant els coneixements, era la tònica general. Recordem que a finals del s. XIX i començament del XX la massa obrera i la petita burgesia es convençen de la necessitat de la il·lustració i prenen consciència de la problemàtica contemporània.

La Junta de Govern de la societat tarragonina, ja des dels primers moments, fou plenament conscient de la necessitat d'ensenyar —tant als nens com als adults que passaven per les seves aules— a llegir, a escriure i a comptar. L'ateneu volia il·lustrar l'obrer i pretenia que les classes i els professors estiguessin ben organitzats. Les dotacions econòmiques no eren molt grans, però s'anaven ampliant a poc a poc, sobretot en aconseguir subvencions oficials a partir de 1881; tampoc el sou dels professors no era molt elevat —tenim notícies que l'assignació mensual era de 40 pessetes,³ i en moltes ocasions es cobraven tard; l'any 1899, era de 60 pessetes.

Els sous dels mestres estatals de l'ensenyament primari, en aquests anys, no eren òptims; més tard, el 1910, l'Estat va centralitzar el sou i ja fou possible que els mestres rebessin alguna retribució —ja prevista a la Llei Moyano i fixada per la Junta Local. Al llarg d'aquestes ratlles parlarem d'alguns professors destacats i de la seva influència dins la vida quotidiana tarragonina.

Josep Andreu i Folch (1873-1914)

Era oriünd de Valls (l'Alt Camp), va estudiar el batxillerat i es va fer mestre, més tard impartí classes a l'Ateneu i també a l'escola normal. Va escriure diverses obres de gran valor pedagògic, que foren utilitzades a les classes de l'Ateneu Tarragoní. Una d'aquestes obres, *Ortografia Teòrica-pràctica*, editada el 1885 i premiada pel Claustre de Professors de l'Escola Normal de Tarragona i a l'Exposició Aragonesa del 1885, fou declarada pel Reial Consell d'Instrucció Pública llibre de text per a les escoles normals del Regne.⁴ La primera edició tenia tres-cents fulls i costava tres pessetes. També va escriure el *Mètode racional de lectura. Mètode fàcil i progressiu per l'escriptura del caràcter bastard*, que publicaria Jaume Brugarola, de Barcelona. Eren uns quadernets pautats amb cobertes en color, realitzats en paper de qualitat amb un gravat que els voltava, i es venien al preu de 0,05 pessetes.⁵ Hi havia una col·lecció d'aquests quadernets a la Biblioteca Nacional.

² *El Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera*. Rev. mensual. Mayo de 1879, núm. 1, año I, p. 3.

³ *Instrucción Pública, 1898-1899*. Arxiu Històric Municipal de Tarragona.

⁴ *Tarraco, Ciències, Art, Literatura*. Desembre, any II. Sagrañes. Tarragona, 1910, p. 6.

⁵ Josep Andreu i Folch. *Mètode racional de lectura, mètode fàcil i progressiu per l'escriptura del caràcter bastard*. Tarragona, 1885.

Josep Andreu va viure a Tarragona a la plaça del Pallol, al primer número d'un tercer pis, dedicant-se plenament a l'ensenyament (en nombroses ocasions la premsa local es feia ressò de la seva obra i l'elogiaven).⁶ Altres obres importants són: *Història sagrada, Religió, moral i urbanitat; Les Taules aritmètiques*, que formaven un rètol orlat de 0,50 per 0,64 metres i que a primers de segle figuraven en moltes escoles de Tarragona i fins i tot en despatxos mercantils i agències comercials.⁷

Andreu va pertànyer a la Comissió d'Ensenyament de l'Ateneu i a la de l'Escola d'Arts i Oficis. El 1906 entrà a la Comissió pro Ermita de la Salut juntament amb Lluís Figuerola, el senyor Melendres, mossèn Jaume Bofarull...; també pertanyia a la Junta Provincial d'Instrucció Pública, on feia de Secretari (1891).

El professor va morir al 80 anys.

Juli Baixauli Perelló (1874-1963)

Va néixer a Alfafar (València) el 29 de març de 1874 i morí a Tarragona el 7 de setembre de 1963. Es va mullerar amb Anna Morales el 1900. Per aquesta època va treballar a Aranjuez pel Patrimoni Artístic Nacional, que administrava i vigilava els palaus i les altres dependències dels llocs reials. A començament del segle es traslladà a Tarragona formant una societat mercantil, J. Baixauli i Cia, dedicada a la fabricació de gèneres de punt. També va fundar l'Acadèmia Pràctica d'Estudis Mercantils i Carreres Especials i en fou director, posteriorment fou nomenat interventor de fons a l'ajuntament d'Algamesí (València). Tornà de forma definitiva a Tarragona ocupant el càrrec d'interventor de fons de l'ajuntament tarragoní, càrrec que exercí fins a la seva jubilació.

Participà a l'Acadèmia Pràctica de Comerç, entitat col·laboradora de l'Ateneu Tarragoní, de la qual sortiren un gran planter de comptables i emprats de banca. A més, el senyor Baixauli Perelló fundà amb el senyor Solano la Casa de València a la nostra ciutat, cercle d'esbarjo per als socis valencians.

Prosseguint amb totes les seves activitats, fou un dels fundadors del Sindicat d'Iniciativa-atracció de Forasters, hi actuà com a secretari i hi deixà un excel·lent record. Així mateix els anys 1909-1930 fou professor de Comptabilitat i Tenidoria de Llibres a l'Ateneu Tarragoní de la Classe Obrera, on feu classes a fi que tots els obrers poguessin preparar-se en les matèries indispensables per a la vida.

Josep Maria Nogués i Soler (1857-1942)

El professor Josep Maria Nogués va néixer el 22 d'abril de 1857 al Vendrell (Tarragona). Tenia el grau de batxiller amb títol expedit per Pau Tort, director del col·legi de Vilafranca del Penedès, Barcelona, on va cursar els seus estudis. En virtut d'un certificat expedit pel director del col·legi de Perpinyà, fou incorporat a l'Acadèmia de Montpeller, on va cursar durant els anys 1874-1877, i en qualitat d'alumne intern, els

⁶ *Diari de Tarragona*, dimarts, 23 de setembre de 1885, any XXIII.

⁷ *Ibidem*.

tres cursos d'Ensenyament Especial —del qual formaven part els estudis de llengua anglesa i alemanya— amb unes qualificacions molt bones.

El rector del Districte Universitari de Barcelona, en comunicació de 24 d'abril de 1898, agrai els serveis prestats pel senyor Nogués, i també en els mateixos termes hi hagué una altra comunicació del director de l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona. Va ser nomenat professor ajudant de Llengua Francesa a l'Institut de Tarragona, i també fou nomenat pel Claustre de Catedràtics el dia 27 de setembre de 1894 i prengué possessió del seu càrrec a l'octubre. El Claustre de Catedràtics el nomenà també ajudant de Llengües Vives el 1901, i el curs següent, catedràtic substituït de Llengua Francesa.

A l'Ateneu Tarragoní va ser professor de Francès des del 1887 fins al 1928. Hem llegit al seu expedient personal: «28-9-1887. *En sesión de la Junta de Gobierno del Ateneo Tarraconense de la clase obrera se le nombra profesor de Lengua Francesa*».⁸

En anys successius feu classes de Llengua Francesa simultàniament a l'Institut i a l'Ateneu Tarragoní, amb grans èxits entre els seus alumnes. La Junta de Govern de la societat, en sessions del 20 de novembre de 1895 i de 22 de maig de 1901, acordà unànimament nomenar-lo soci de mèrit d'aquesta societat, per la col·laboració prestada durant tants anys (a més, el 1893 va ser vocal de la Junta de Govern).

El 18 de setembre de 1899, i per concurs, la Direcció General d'Instrucció Pública el nomenà professor especial de Llengua Francesa de l'Escola Normal Superior de Mestres de Tarragona, amb un sou de 1.000 pessetes anuals, càrrec que va ocupar fins al 1930. En sessió del 17 d'agost de 1901 també la Junta de Govern de l'Ateneu l'havia nomenat professor de Llengua Anglesa.

El seu fill, Josep Nogués March, el 1939 va ser nomenat professor auxiliar de Ciències i substituï en moltes ocasions el professor Francesc Manuel Nogueras —que era el meu pare—, tal com hem comprovat a l'arxiu de l'Escola Normal de Tarragona.⁹

Una obra important del senyor Nogués és *Pequeñas nociones teórico-prácticas de gramática franca para los alumnos del Ateneo Tarraconense de la clase obrera*. Publicat a la imprenta F. Arís, de Tarragona, el 1895.

Des del 1941 el senyor Nogués va viure a Figueres (Girona), on va morir després de poc temps.

Les classes de l'Ateneu en el període 1863-1930 es van anar desenvolupant a través dels professors, de l'alumnat i les diverses disciplines. Hi havia assignatures que romanien constants en totes les èpoques, d'altres tingueren alts i baixos.

Com podem comprovar en el quadre adjunt, les assignatures que tenen continuïtat són: Primer Ensenyament, Francès, Dibuix (Lineal, Adornament, Figura i Artístic), Música (amb Solfeig i Piano). (Aquest quadre és inclòs dins la meua tesi doctoral, inèdita).¹⁰

⁸ Vegeu la comunicació que presento a la *Memòria del Tercer Congrés d'Ateneus de Catalunya*. Reus, 1985, p.77.

⁹ Arxiu de l'Escola Normal de Tarragona. Expedient personal. *Libro del Personal Profesorado, 1857-1930 (sfp.)*.

¹⁰ Una descripció més pormenoritzada del tema es pot trobar a la meua tesi doctoral, titulada *El Ateneo tarraconense de la clase obrera. Su dimensión pedagógica (1863-1936)*, defensada el juny de 1988, inèdita encara.

«Les classes que tendien a divulgar coneixements d' immediata aplicació entre els alumnes de l'Ateneu, funcionarien amb tota la seva amplitud; i, en una paraula del Plà General d'Ensenyança, que tira a afavorir especialment la nostra classe directora en lo social, i que viu sempre deixada de la més completa foscor de la intel·ligència i del cor, n'hauria sortit ja la Universitat popular, que és el complement de les nostres aspiracions. Pel que a nosaltres respecta, estem decidits, passi el que passi, a implantar i practicar el catecisme tarragoní del gloriós Ixart que va donar a conèixer a l'Ateneu Tarragoní de la classe obrera.»¹¹

Els professors de l'Ateneu Tarragoní tenien un concepte de l'art d'ensenyar ben diferent del de l'època, ja que coneixien molt bé els seus alumnes. Tenien una forma fabulosa de transmetre normes i consells —ens consta gràcies als quaderns escolars en què podem llegir els consells en forma de dictats, còpies cal·ligràfiques etc.— que ens mostra el caràcter sistemàtic dels professors.

Continuïtat de les assignatures de les classes de l'Ateneu Tarragoní. Etapes: obrera-transició (1863-1930)

CURSOS	ASSIGNATURES	
1.863-1.930	Primer Ensenyament	
	Francès	
	Dibuix lineal	
	Dibuix: adornament	Permanència constant: 67 anys
	Dibuix: figura	
	Dibuix artístic	
1.910-1.930	Música: solfeig	
	Música: piano	
	Batxillerat-Comerç-Magisteri	
	Dibuix industrial	Permanència menor: 20 anys
	Alemanys	
	Tall i confecció	

Fonts: *Diario de Tarragona* (1.863-1.930).
El Ateneo Tarraconense de la clase obrera (1.879-1.889).

¹¹ Vegeu la comunicació que presento a les IX Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Barcelona, 1987.

